
Celine Huits

VAN SOCIAAL HISTORISCH CENTRUM NAAR SAMENLEVINGSARCHIEF; EEN VERKENNING

Abstract

This article examines the transformation of the Sociaal Historisch Centrum voor Limburg (SHCL) into Tracé – Limburgs Samenlevingsarchief, reflecting a broader shift in archival thinking from passive preservation toward active societal engagement. Drawing on literature and interviews with staff, it explores how Tracé interprets and applies the concept of a ‘samenlevingsarchief’ (‘societal archive’) and what this means for representation, inclusivity, and participation. The findings reveal that Tracé seeks to act as an archive of, for, and with society – one that acknowledges archival silences, power relations, and the need for diverse voices. While practical challenges such as limited resources and digital transition persist, the case illustrates how regional archives can serve as dynamic mediators in shaping collective memory and identity.

Op 29 oktober 2024, tijdens de viering van de 75e verjaardag van het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg, kondigde directeur Nico Randeraad aan dat het SHCL een nieuwe naam zou krijgen: Tracé – Limburgs Samenlevingsarchief.¹ Waarom een nieuwe naam? Randeraad licht in het werkplan voor 2025 toe dat de oude naam zijn oorspronkelijke betekenis en zeggingskracht heeft verloren, deze niet goed blijft hangen en in de praktijk dikwijls wordt verhaspeld. Daarnaast worden SHCL en HCL (Historisch Centrum Limburg), het regionaal historisch centrum van de provincie Limburg vaak door elkaar gehaald, temeer daar beide instellingen op dezelfde locatie gehuisvest zijn.²

What’s in a name?

De naam Tracé kan, volgens het persbericht waarin de naamswijzing publiek kenbaar werd gemaakt, verwijzen ‘naar ieders levenspad waarvan sporen in onze collecties zijn overgebleven’. Ook duidt het woord ‘op het volgen van een route naar het verleden’. De ondertitel, ‘Limburgs Samenlevingsarchief’ wil onderstrepen dat Tracé veel in huis heeft ‘dat aansluit bij het verleden van alle Limburgers’.³

- 1 De auteur is werkzaam bij Tracé; het artikel is een samenvatting van haar afstudeerscriptie (2025) en is op persoonlijk titel geschreven.
- 2 ‘Werkplan SHCL 2025. Met het verleden vooruit: historisch erfgoed van en voor de samenleving’ (Tracé - Limburgs Samenlevingsarchief, 2025).
- 3 ‘Persbericht naamsverandering’ (Tracé - Limburgs Samenlevingsarchief, 2 april 2025).

Afb. 1: Aankondiging van naamsverandering door directeur-hoogleraar Nico Randeraad op het 75-jarig jubileum van het SHCL op het gouvernement te Maastricht [fotograaf: David Maesen]

Voor het gedeelte ‘samenlevingsarchief’ sprak mij aan, maar riep ook veel vragen op. Wat is een samenlevingsarchief? Het woord staat (nog) niet in het woordenboek. Wat zegt deze naam over wat Tracé is als instelling? Welke verwachtingen creëert zo’n term? En meer van dat soort vragen.

Sinds het oprichtingsjaar 1949 bewaart SHCL/Tracé erfgoed van niet-overheidsarchieven en particulieren in Limburg. Daarmee biedt het een bijzonder perspectief op de sociaaleconomische, demografische, sociaal-culturele en geografische ontwikkelingen in de provincie van de negentiende eeuw tot nu. Tracé combineert archief- en bibliotheekbeheer met wetenschappelijk onderzoek, universitair onderwijs en publieksactiviteiten. Limburg is daarmee de enige provincie met een eigen sociaalhistorisch centrum voor het maatschappelijk erfgoed. Dit maakt de instelling uniek in Nederland.⁴

De naamswijziging is een kans om te reflecteren op de maatschappelijke functie van de instelling. Tracé wil zich sterker profileren als een organisatie die midden in de samenleving staat en allerlei gemeenschappen vertegenwoordigt.

⁴ M. Langeveld, ‘Het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg: al 75 jaar hét archief voor maatschappelijk erfgoed’, 29 oktober 2024, <https://www.maastrichtuniversity.nl/nl/nieuws/het-sociaal-historisch-centrum-voor-limburg-al-75-jaar-h%C3%A9t-archief-voor-maatschappelijk>.

Deze ambitie roept echter belangrijke vragen op: hoe wordt precies invulling gegeven aan het begrip ‘samenlevingsarchief’? En – aansluitend bij actuele vraagstukken – hoe kunnen ondervertegenwoordigde groepen in Limburg een duidelijkere plaats in het erfgoed krijgen? En meer concreet, welke stappen kunnen gezet worden om inclusiviteit en verbinding met ondervertegenwoordigde gemeenschappen te bevorderen?

In het kader van de opleiding ‘Archivistiek: Erfgoed en Informatiebeheer’ aan de Vrije Universiteit Brussel schreef ik begin 2025 een scriptie over de ‘representatieve waarde’ van de collecties van Tracé. Ik heb onderzocht hoe Tracé invulling geeft en zou kunnen geven aan het concept ‘samenlevingsarchief’, en welke kansen en uitdagingen daarmee gepaard gaan in een veranderende, diverse samenleving. Dit artikel is een gecondenseerde versie van deze scriptie.

Het onderzoek

Mijn probleemstelling bestond uit drie vragen:

1. Wat is de representatieve waarde van de collecties van Tracé – Limburgs Samenlevingsarchief?
2. Hoe kan Tracé invulling geven aan het concept Limburgs Samenlevingsarchief?
3. Welke kansen en uitdagingen zijn er om op regionaal niveau uitdrukking te geven aan het begrip ‘samenlevingsarchief’?

Ik onderzocht deze vragen aan de hand van literatuur over erfgoed, gemeenschappen, community archives, inclusie, en ‘macht’ en ‘stiltes’ in archieven. Op basis daarvan ontwikkelde ik een analytisch kader. Dit toetste ik aan de praktijk via gesprekken met medewerkers en analyse van collecties, beleidsdocumenten en activiteiten. Op deze manier probeerde ik inzicht te krijgen in de manier waarop Tracé verbinding zoekt met de Limburgse samenleving en hoe dit in de toekomst vorm kan krijgen.

Een veranderende rol: van passieve bewaarder naar actieve bemiddelaar

De rol van archieven en archivariissen is in de loop van de tijd sterk geëvolueerd. Terry Cook beschrijft deze evolutie aan de hand van vier verschillende ‘paradigma’s’.⁵ Traditioneel werden, in het ‘evidence- paradigma’, archivariissen als passieve beheerders gezien, die de overblijfselen van administratieve documenten moesten bewaren zonder enige invloed te hebben op selectie of interpretatie van de archiefbescheiden.⁶ Het geloof was daarbij ook dat documenten van transacties neutraal zijn en niets anders dan de waarheid weergeven.⁷ Deze visie is ook vastgelegd in de *Handleiding voor het Ordenen en Beschrijven van Archieven* (1898) van Muller, Feith en Fruin, waarin het archief gedefinieerd werd als de ex officio gegenereerde neerslag van overheden. Niet onbelangrijk hierbij is dat deze benadering particuliere, informele en niet-hiërarchisch georganiseerde archieven grotendeels uitsloot als volwaardige archiefvormen.⁸

Dit idee domineerde het professionele discours totdat rond de jaren 1930 de opvatting verschoof naar het ‘memory-paradigma’, waar archivariissen werden gezien als historische curatoren die culturele herinneringen vormgeven. Ze waren niet langer neutrale beheerders, maar speelden een actievere rol in selectie, waardoor subjectiviteit onvermijdelijk was.⁹ Dit was ook de periode van de opkomst van particuliere initiatieven om het voortbestaan van het documentaire erfgoed van private instellingen en personen veilig te kunnen stellen. Er ontstonden instituten die zich toededen op het verzamelen en beheren van archieven van personen en instellingen, die niet door een overheidsorgaan zijn gevormd. Een voorbeeld hiervan is het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg, dat in 1949 werd opgericht met als missie om bronnenmateriaal over het sociale leven in Limburg te verzamelen. Hoewel deze instituten daarmee een ander perspectief dan dat van de overheid boden, conformeerden ze zich voor een belangrijk deel aan de principes en standaarden die in het openbare archiefwezen werden ontwikkeld en toegepast om zo toch erkenning te krijgen van vakgenoten.¹⁰

5 T. Cook, ‘Evidence, Memory, Identity, and Community: Four Shifting Archival Paradigms’, *Archival Science* 13 (2013) 95-120.

6 R.C. Jimerson, ‘Archives for All: The Importance of Archives in Society’, 2008.

7 M. Greene, ‘The Power of Meaning: The Mission of Archives in the Postmodern World’, *The American Archivist* 65, nr. 1 (2002) 42-55.

8 C. Jeurgens, ‘Particuliere archieven 3.0: Uitdagingen van het digitale heden’, *Studies over de sociaal-economische geschiedenis van Limburg / Jaarboek van het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg* 66 (2021) 42-57.

9 Cook, ‘Evidence, Memory, Identity, and Community’.

10 Jeurgens, ‘Particuliere archieven 3.0’; F. Hovens, ‘Het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg: zijn missie en zijn collecties’, *Studies over de sociaal-economische geschiedenis van Limburg / Jaarboek van het Sociaal*

Afb. 2: Artikel over de oprichting van het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg [Dagblad voor Noord-Limburg, 5 oktober 1949]

Vanaf de jaren 1970 ontstond het ‘identity-paradigma’, waarin de archivaris werd gezien als mediator in een pluralistische samenleving.¹¹ Recentelijk is daar het ‘community-paradigma’ bijgekomen, waarin samenwerking met gemeenschappen centraal staat en de archivaris fungeert als facilitator en soms zelfs activist. Dit paradigma onderstreept de noodzaak van samenwerking tussen archivariissen en gemeenschappen, waarbij archieven niet alleen als bewaarplaatsen functioneren, maar ook als dynamische ruimtes voor dialoog en inclusie.

Cook's vier paradigma's laten zien hoe de rol van de archivaris door de tijd heen is veranderd: van passieve bewaarder van documenten naar een actieve speler in de constructie van herinnering, identiteit en gemeenschapsvorming.¹² Ze weer-

Historisch Centrum voor Limburg 66 (2021) 10-41

11 Cook, ‘Evidence, Memory, Identity, and Community’.

12 Ibidem.

spiegelen de invloed van postmodern denken op de archiefwetenschap, waarbij thema's als macht, identiteit, stiltes en representatie worden benadrukt.

Volgens Greene moeten archieven niet louter juridische of administratieve functies vervullen, maar ook ruimte bieden aan alternatieve stemmen en ervaringen die afwijken van dominante narratieven.¹³ Kaplan stelt dat archieven bijdragen aan identiteitspolitiek, doordat archivariissen bepalen wat bewaard blijft en zo bijdragen aan de manier waarop een gemeenschap zichzelf ziet en wordt gezien.¹⁴ Macht is hierbij onvermijdelijk: keuzes in selectie en beschrijving vormen het beeld van het verleden, waarbij gemarginaliseerde groepen vaak worden buitengesloten.¹⁵

'Stiltes' in archieven ontstaan door bewuste uitsluiting, toevallige verliezen of structurele blinde vlekken.¹⁶ Het identificeren van deze stiltes is essentieel, maar zou volgens Weld ook moeten leiden tot herstel en herverdeling van zeggenschap over kennisproductie.¹⁷

Het idee van 'community archiving' vormt een belangrijk antwoord op deze problematiek. Gemeenschappen nemen hierin zelf de verantwoordelijkheid voor het bewaren van hun erfgoed. Volgens Flinn, Stevens & Shepherd en Caswell draait dit om gedeeld eigenaarschap, brede participatie en de erkenning van alternatieve vormen van documentatie, zoals mondelinge geschiedenis of objecten.¹⁸ Bastian benadrukt bovendien dat archiefbewaarplaatsen niet enkel fysieke ruimtes zijn, maar ook symbolische plekken waar identiteit en herinnering worden geconstrueerd.¹⁹

De roep om meer diversiteit en inclusie binnen archieven is een logisch gevolg van bovenstaande ontwikkelingen. Kaplan en Shilton & Srinivasan wijzen erop dat zelfs goedbedoelde initiatieven vaak tekortschieten doordat ze archieven over gemarginaliseerde groepen creëren, en niet van deze groepen zelf.²⁰

13 Greene, 'The Power of Meaning'

14 E. Kaplan, 'We Are What We Collect, We Collect What We Are: Archives and the Construction of Identity', *The American Archivist* 63 (2000): 126-151, aldaar: 147.

15 J.M. Schwarz en Terry Cook, 'Archives, Records, and Power: The Making of Modern Memory', *Archival Science* 2 (2002) 1-19; Katie Shilton en Ramesh Srinivasan, 'Counterpoint. Participatory appraisal and arrangement for multicultural archival collections', *Archivaria* 63 (2007) 87-101.

16 D. Thomas, S. Fowler, en V. Johnson, *The Silence of the Archive* (London: Facet, 2017).

17 K. Weld, 'Response to "Erasures and exclusion"', in: *Archives: Power, Truth, and Fiction*, 489-491 (2023), 490.

18 A. Flinn, M. Stevens en E. Shepherd, 'Whose Memories, Whose Archives? Independent Community Archives, Autonomy and the Mainstream', *Archival Science* 9 (2009) 71-86.; Casswell, Michelle, 'Seeing Yourself in History: Community Archives and the Fight Against Symbolic Annihilation', *The Public Historian* 36, nr. 4 (2014): 26-37.

19 J.A. Bastian, 'Moving the margins to the middle,' in *Engaging with Records and Archives* (London, 2016).

20 Kaplan, Shilton & Srinivasan

In essentie wordt het archief steeds meer gezien als een maatschappelijke actor: niet alleen als bewaarplaats, maar als een plek waar betekenis wordt gecreëerd en gedeeld, gelijk aan het 'community- paradigma' van Cook. Zoals Greene stelt, is het bewaren van betekenis minstens zo belangrijk als het bewaren van documenten zelf.²¹

Tracé – Limburgs Samenlevingsarchief

Om te onderzoeken hoe bovengenoemde thema's en vraagstukken binnen de archiefwetenschap zich vertalen naar de praktijk, ben ik in gesprek gegaan met vijf medewerkers van Tracé. Dit zijn: Nico Randeraad (directeur en bijzonder hoogleraar vergelijkende regionale geschiedenis aan de Universiteit Maastricht)²², Irene Schrier (hoofd collecties)²³, Joris Roosen (hoofd onderzoek, adjunct-directeur en assistent professor regionale geschiedenis aan de UM)²⁴, Andrea Peeters (senior archivaris)²⁵ en Joep Leerssen (emeritus hoogleraar Europese studies aan de Universiteit van Amsterdam, hoogleraar 'Limburg en Europa' aan de UM).²⁶

Samenlevingsarchief

Het is evident dat het begrip 'samenlevingsarchief' raakt aan de bovengenoemde thema's, zeker omdat we leven in een tijd waarin erfgoedinstellingen steeds vaker nadenken over hun maatschappelijke rol. Het gaat dan om thema's zoals diversiteit en inclusie, macht en stiltes in archieven, maar ook – zoals blijkt uit het literatuuronderzoek – over de vraag of de behoefte bestaat vanuit communities of gemeenschappen om hun eigen erfgoed zichtbaar te maken of te beheren.

Wat betekent het dan om je als instelling te profileren als een samenlevingsarchief en specifiek als een Limburgs samenlevingsarchief? Mijn eerste vraag was dan ook hoe de medewerkers van Tracé zelf het begrip 'samenlevingsarchief' omschrijven.

Hierbij begin ik met een quote van degene die deze term opperde: 'Ja, dat was een soort *brainwave*', aldus cultuurhistoricus Joep Leerssen, die met de (uiteindelijke) ondertitel 'Limburgs samenlevingsarchief' kwam. Toen het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg de knoop had doorgehakt om zijn naam te veranderen,

21 Greene, 'The Power of Meaning.'

22 N. Randeraad, Interview, 21 februari 2025.

23 I. Schrier, Interview, 5 maart 2025.

24 J. Roosen, Interview, 3 februari 2025.

25 A. Peeters, Interview, 27 maart 2025.

26 J. Leerssen, Interview, 26 maart 2025.

moest er nog een nieuwe naam voor in de plaats komen. ‘Het moest een variant worden op Sociaal Historisch Centrum’. Joep denkt dat de oude naam vaak nog vereenzelvigd wordt met de ‘land- en tuin- en mijnbouwachtige insteek’ die in de jaren 1960, 1970 domineerde. Om dat te doorbreken is een nieuw gezichtspunt nodig, vindt Joep: ‘Het begrip samenlevingsarchief was voor mij eigenlijk een eigentijdse en niet sociologische manier om te kijken naar een samenleving. [...] In het woord samenleving zit meer cultuur, vrije tijd, vormgevingen, betekenisgevingen, identiteit, manifestaties, al dat soort kwesties.’

Afb. 3: Ter gelegenheid van het 75-jarig jubileum van het SHCL werd in het Gouvernement te Maastricht een tijdlijn gepresenteerd die de geschiedenis van de organisatie in beeld brengt. Daarbij kwam ook de betekenis van het SHCL als ‘samenlevingsarchief’ nadrukkelijk naar voren. [fotograaf: David Maesen]

De brainwave van Joep sloot aan bij ideeën die er bij het SHCL en omgeving leefden, ook al wilden de meeste betrokkenen niet zozeer van iets af als wel een nieuw perspectief op de bestaande en toekomstige praktijk, en nieuwe strategieën mogelijk maken. Uit de interviews blijkt dat het begrip ‘samenlevingsarchief’ binnen de archiefinstelling niet vastligt maar richtinggevend werkt in het denken over rol en toekomst van het archief. Verschillende medewerkers beschrijven het als een ambitieus en breed concept, dat zowel de inhoud als de werkwijze van het archief raakt. Nico Randeraad verwoordt het als volgt: ‘Het moet eigenlijk nog een concept

worden. Het is een woord dat we hebben bedacht en hebben omarmd, omdat we het gevoel hadden dat dat heel goed omschrijft wat we zouden willen.’

Over het algemeen werd door de geïnterviewden een ‘samenlevingsarchief’ omschreven als een plek die niet alleen over de samenleving gaat, maar ook ten dienste van en in samenwerking met de samenleving staat. ‘Archieven vān de samenleving, vóór de samenleving en het liefst ook mēt de samenleving.’ Participatie van verschillende gemeenschappen wordt daarbij gezien als essentieel, hoewel de praktische invulling hiervan nog alleszins in ontwikkeling is.

Daarnaast leeft breed het besef dat het archief een dynamisch en inclusief beeld van de samenleving moet vastleggen. Het gaat daarbij niet om formele instellingen of overheidsarchieven, maar juist ook om personen, bedrijven, verenigingen en andere maatschappelijke actoren die invloed hebben (gehad) op het dagelijks leven in de regio. Dit is juist ook de bijzondere positie die Tracé inneemt in Limburg. Zoals Joris Roosen aangeeft: ‘Ik denk dat we voor een heel groot stuk eigenlijk al een samenlevingsarchief zijn en ook waren. Juist omdat we een particulier archief zijn en we ook actief de boer op moeten om archieven binnen te halen.’ Andrea Peeters benadrukt daarnaast ook dat het archief zich daardoor uitstrekt over uiteenlopende domeinen: ‘Je trekt het namelijk over de hele samenleving. In eerste instantie was het meer eigenlijk de sociaaleconomische geschiedenis. En toen kwam uiteindelijk de sociaaleconomische-culturele geschiedenis. Vervolgens kwam de sociaaleconomische-culturele en landschappelijke. En nu trek je het nog breder. Dan heb je eigenlijk de sociaaleconomische, politieke, culturele, maatschappelijke, landschappelijke, godsdienstige ontwikkelingen. Je hebt het over een samenlevingsarchief en dat is eigenlijk overkoepelend de paraplu van heel veel afzonderlijke facetten.’ Dit laat ook zien hoe de visie door de jaren heen is veranderd van het verzamelen van alleen sociaal en economisch relevante archieven naar een veel breder perspectief.

Over het algemeen wordt het begrip ‘samenleving’ niet gezien als een optelsom van losse gemeenschappen, maar als een samenhangend geheel waarin verschillende groepen, belangen en perspectieven elkaar voortdurend beïnvloeden. Joris merkt hierover op: ‘Je kan geen enkele gemeenschap zien in een soort van vacuüm of in isolatie van andere gemeenschappen en actoren.’ Door anderen wordt in dit verband ook gesproken over de noodzaak van een dynamisch en veelzijdig beeld van de samenleving, waarmee wordt erkend dat het archief ook deze onderlinge verwevenheid zou moeten weerspiegelen.

Het archief en de samenleving

Bij dit thema werd met de geïnterviewden besproken hoe zij de rol van een archiefinstelling (kortweg archief) zien in de samenleving. Hoe verhoudt het archief zich tot de samenleving, zijn er vormen van samenwerking met bepaalde gemeen-

schappen en in hoeverre hebben die gemeenschappen invloed op wat er wel en niet bewaard wordt in de archieven?

De geïnterviewden beschrijven het archief als een duurzaam onderdeel van een veranderende samenleving. Het archief wordt gezien als een vorm van collectief geheugen: een passieve maar stabiele structuur die herinnering mogelijk maakt. Zoals Joep stelt: *‘Een archief is eigenlijk per definitie gedoemd tot een behoorlijk passieve rol. Het is een reservoir. Het is zoals het verschil tussen geheugen en herinnering. [...] Een archief is het geheugen, het is niet de herinnering.’*

Toch betekent dit niet dat het archief enkel een passieve bewaarplaats is. Integendeel: er wordt erkend dat deze passieve functie niet voldoende is en er klinkt dan ook een groeiend besef dat het archief moet bijdragen aan maatschappelijke betrokkenheid en representatie. Het eerdere punt van Joep wordt dan ook genuanceerd door te stellen dat *‘wat mensen doen met hun herinneringen, dat moet door het archief gefaciliteerd worden. Dat reservoir moet er zijn, het moet zelfs kunnen stimuleren.’* Deze faciliterende rol wordt door anderen ook herkend. Nico stelt bijvoorbeeld dat *‘het hele idee van erfgoed en dus ook van archief veel meer gestoeld raakt op ideeën van participatie en betrokkenheid.’* Dit suggereert dat archieven steeds meer ruimte (moeten) maken voor nieuwe stemmen en nieuwe, andere manieren van herinneren. Dat kan door nieuwe archieven te verwerven, maar ook door innovatieve perspectieven op reeds verkregen archieven los te laten. De archieven van de particuliere mijnzetels die Tracé bewaart, zijn niet gemaakt door en voor de mijnwerkers, maar vormen wel een startpunt voor kennis over hun leven en werken.

Deze ideeën over participatie en betrokkenheid vertalen zich in een behoefte aan een actiever acquisitiebeleid. Door Andrea wordt benadrukt dat archieven een verantwoordelijkheid hebben in het tegengaan van onderrepresentatie van bepaalde archieven of gemeenschappen: *‘Als je weet dat die ondervertegenwoordigd zijn, dan moet je daarop inzetten.’* Hier wordt verderop op andere thema's ingegaan.

Uit de interviews blijkt dat de rol van het archief steeds minder wordt gezien als uitsluitend een bewaarplaats van documenten, en steeds meer als een maatschappelijke infrastructuur voor geheugen en betekenisgeving. De rol van het archief in de samenleving is dus tweeledig: enerzijds fungeert het archief als een stabiele, passieve basis die herinnering mogelijk maakt, anderzijds is de rol ook het faciliteren en actief stimuleren van gebruik, bewustzijn en representatie. Daarmee verandert het archief van een neutrale bewaarplek in een maatschappelijke actor die uitnodigt tot reflectie op het verleden.

Representatieve waarde

Bij dit thema werd met de geïnterviewden besproken wat de representatieve

waarde van een archiefinstelling, en met name haar collectie is. In hoeverre moet je ervoor waarborgen dat je collectie representatief is en welke uitdagingen brengt dit met zich mee?

De representatieve waarde van de collectie kwam in de interviews naar voren als een complex en gelaagd vraagstuk, waarin idealen, beperkingen, praktische overwegingen en historische ongelijkheden samenkomen. Vrijwel alle geïnterviewden erkennen dat volledige representativiteit niet haalbaar is. Zoals Irene Schrier stelt: *‘Representatief ben je nooit.’* Nico omschrijft het daarnaast als een *‘post-moderne aangelegenheid’* waarbij je slechts *‘een benadering kunt maken, omdat je niet weet wat de totaliteit is.’* Toch blijft het een belangrijk streven, erkennen de geïnterviewden, niet om alles te willen documenteren, maar om bewust te reflecteren op wat ontbreekt en waarom.

Meerdere geïnterviewden wijzen erop dat de huidige collectie historisch is gevormd door toevalligheden, netwerken en andere connecties. Andrea beschrijft hoe archieven in het verleden *‘gewoon via connecties van bestuursleden of archivariissen’* zijn binnengekomen, en dat er weinig oog was voor representatie als expliciet doel. Deze praktijk heeft ertoe geleid dat bepaalde groepen oververtegenwoordigd zijn, terwijl andere – zoals migranten, vrouwen, religieuze minderheden en activistische bewegingen – nauwelijks of slechts indirect zichtbaar zijn.

Tegelijkertijd benadrukken de geïnterviewden dat representatie niet per se gaat om numerieke weergave, maar om het tonen van maatschappelijke relevantie. Joep verzet zich tegen het gebruik van het woord *‘representatief’*: *‘Een archief is altijd een selectie. [...] Ik vind ‘exemplarisch’ een veel beter woord.’* Volgens hem gaat het erom dat archieven momenten, stemmen en processen vastleggen die exemplarisch zijn voor grotere maatschappelijke ontwikkelingen, ook als ze afkomstig zijn uit kleine of gemarginaliseerde groepen.

Onder de geïnterviewden bestaat consensus dat een meer actieve acquisitie nodig is om blinde vlekken te verkleinen. Toch blijkt dit in de praktijk lastig door beperkte middelen. Irene noemt daarbij drie terugkerende knelpunten: *‘personeel, tijd en ruimte.’* De wens om actiever op zoek te gaan naar archieven van ondervertegenwoordigde groepen is er zeker, maar *‘we hebben eigenlijk nog niet eens de tijd om er goed over na te denken hoe we nou invulling gaan geven aan het samenlevingsarchief.’*

Sommige medewerkers zien mogelijkheden in nieuwe strategieën, zoals samenwerking met gemeenschappen of het ontsluiten van reeds aanwezige maar nog onontgonnen collecties. Irene stelt: *‘Misschien moeten we ook wel goed kijken naar welke groepen er ondervertegenwoordigd zijn, maar die er toch al wel ergens in zitten.’* Nico en Andrea pleiten daarnaast voor het integreren van oral history als aanvullende vorm van documentatie, juist om die stemmen vast te leggen die niet via traditio-

nele archieven zichtbaar zijn.

De uitdaging ligt dus niet alleen in het (actief) acquireren van nieuwe collecties, maar ook in het herzien van het bestaande materiaal, het herkennen van lacunes, en het ontwikkelen van beleid dat ruimte maakt voor meervoudige perspectieven op de Limburgse samenleving. Alleen dan kan het archief, zoals Joris stelt, 'iets bewaren van die samenleving', zonder te pretenderen die in haar geheel te representeren.

Archieven, macht en stiltes

Bij dit thema heb ik met de geïnterviewden stilgestaan bij de rol die archieven hebben in de samenleving, de machtsverhoudingen die hierbij komen kijken en de stiltes die als resultaat ontstaan. Uit het literatuuronderzoek is gebleken dat archieven nooit neutraal zijn. Ze ontstaan uit keuzes rondom selectie en waardering: wat wordt bewaard, wat wordt benoemd, wat wordt vergeten? Daarmee zijn ze altijd verbonden met macht. In de interviews wordt het spanningsveld tussen archief, macht en stilte door verschillende geïnterviewden benoemd en op diverse manieren geïnterpreteerd.

Sommige geïnterviewden erkennen dat archieven, in het algemeen, structureel bepaalde groepen en perspectieven hebben uitgesloten, vaak onbedoeld maar niet zonder consequenties. In de context van Tracé, wijst Andrea op de invloed van netwerken en hiërarchieën: *'In het verleden waren heel andere criteria belangrijk om iets binnen te halen [...] dat was eigenlijk ook zo'n beetje ons-kent-ons.'* Daardoor zijn met name dominante of institutionele stemmen goed vertegenwoordigd, terwijl minderheidsgroepen, vrouwen, migranten of activisten vaak ontbreken of slechts zijdelings zichtbaar zijn. Hier zie je dat die macht vooral ligt bij acquisitie, bij de keuze over wat in huis wordt gehaald, wat wordt bewaard en wat niet wordt bewaard. Maar zoals Nico ook aangeeft, is het *'in feite een dubbele machtsvorming. De archieven zelf, de papieren, de documentatie die hierover is, die vertegenwoordigen an sich natuurlijk ook een bepaalde vorm van macht. En daarnaast heb je als archiefinstelling dan ook nog eens een keer macht, maar tegelijkertijd ook competentie, om die documentatie te ontsluiten.'*

Tegelijkertijd benadrukken anderen dat macht niet alleen binnen het archief ligt, maar vooral ook buiten de muren van het archief. Joep stelt scherp: *'De macht ligt buiten de archieven. Mensen die nu hun handen wringen over macht in de archieven, die moeten kijken naar hoe ze gefinancierd worden, hoe ze gehuisvest worden, naar de arbeidsvoorwaarden voor de medewerkers.'* Daarmee plaatst hij de archiefinstelling in een bredere structuur van overheidsbeleid en culturele waardering. Toch erkent hij ook dat de archivaris wél verantwoordelijkheid draagt: *'Dat is een verantwoordelijkheid. [...] De archivaris moet proberen de randen van zijn of haar gezichtsveld te verkennen.'*

Het omgaan met stiltes in een archief wordt door meerdere geïnterviewden gezien als een taak die bewustzijn en actie vraagt. Irene benoemt dat je *'stiltes altijd zoekt vanuit je eigen achtergrond'*, en dat je dus nooit volledig objectief of compleet kunt zijn. Joep maakt daarbij een onderscheid tussen 'known unknowns' – wat je weet dat je niet weet – en 'unknown unknowns' – wat volledig buiten je blikveld ligt. De rol van de archivaris is volgens hem om alert te zijn op dat verschuivende grensgebied. Daarnaast ziet Nico ook nog de volgende rol: *'Je kunt mensen ook helpen als archiefinstelling om juist langs de macht te kijken of om in bepaalde archieven juist die mensen of groepen te vinden waarvoor het archief in eerste instantie niet is gemaakt.'* Hiermee komen we weer terug op eerdere uitspraken waarin het belang wordt aangegeven om ook uit te gaan van de huidige collectie en daar juist onderbelichte zaken uit halen of nieuwe connecties leggen.

Proactiviteit wordt in dit verband als noodzakelijk gezien, maar ze staat vaak op gespannen voet met tijd, middelen en capaciteit. Irene stelt: *'Feitelijk is het heel vaak passief, omdat er niet veel tijd is om actief op zoek te gaan naar archieven.'* Toch klinkt bij meerdere geïnterviewden de roep om bewust ruimte te maken voor onderbelichte of totaal niet gehoorde stemmen. Zoals Andrea zegt: *'Als je weet dat bepaalde groepen onderbelicht zijn, moet je daar een casestudy van maken.'*

Samenvattend tonen de interviews dat Tracé-medewerkers inzien dat archieven geen neutrale bewaarplaatsen zijn, maar een 'geheugen' vormen, waarin macht, en stiltes, zichtbaarheid en onzichtbaarheid, voortdurend met elkaar in interactie zijn. De archivaris beweegt zich tussen maatschappelijke verantwoordelijkheid en praktische grenzen, en dient zich daarbij bewust te zijn van blinde vlekken.

Diversiteit en inclusie

Diversiteit en inclusie zijn verweven in de voorgaande thema's, maar zijn ook nog apart benoemd tijdens de interviews. Vragen over het belang van de collectie als een afspiegeling van de diversiteit van de samenleving, concrete stappen richting meer inclusie binnen de collectie en organisatie, en de uitdagingen op dit gebied stonden centraal tijdens de gesprekken over dit thema.

In de interviews komt het streven naar diversiteit in inclusie naar voren als een relevante maar gelaagde ambitie. Meerdere geïnterviewden erkennen dat deze thema's lange tijd geen expliciete rol hebben gespeeld in het archiefbeleid. Irene merkt op: *'Het is ook eigenlijk pas een thema wat de laatste jaren heel erg op de rol staat, wat je ziet terugkomen in bijvoorbeeld Archievenblad. Dus waar mensen zich ook nu pas bewuster van zijn.'* Toch is er inmiddels een groeiend bewustzijn dat archieven meerstemmigheid moeten nastreven, al is het maar gedeeltelijk. *'Je kunt nooit zeggen: ik ben een*

inclusief archief, ik probeer zoveel mogelijk verschillende groepen te hebben. Dat lukt niet, dat kan niet.’ aldus Irene. ‘Je kunt het alleen beter doen.’

De geïnterviewden verschillen in hoe zij omgaan met deze ambitie. Voor sommigen betekent inclusie het actief toevoegen van onderbelichte perspectieven. Andrea vraagt: ‘Hebben we archieven van organisaties van Molukse gemeenschappen, van Sinti, Roma, gastarbeiders? Daar had men vroeger geen oog voor.’ Ze benadrukt dat archieven hun perspectief niet moeten beperken tot de autochtone meerderheid.

Tegelijkertijd klinkt er ook kritiek op de manier waarop inclusie soms wordt vormgegeven. Joep noemt diversiteit ‘een codewoord’ en waarschuwt voor het najagen van groepen puur omdat het modieus is. Volgens hem schuilt het gevaar in symbolisch beleid en moreel superioriteitsdenken: ‘Ik ben allergisch voor farizeïsme en ik merk heel vaak dat de mensen die schermen met diversiteit en inclusie dat eigenlijk doen om macht te verwerven in een organisatie. Dat zij de morele poortwachters zijn of het wel goed is. En dat soort macht, daar ben ik heel erg allergisch voor.’ Wat Joep hiermee duidelijk maakt is dat inclusie niet zou moeten worden opgelegd of geësceneerd. ‘De archiefforming moet van de mensen zelf uitgaan.’ Hij pleit voor een open houding zonder dremfels, waarin gemeenschappen zelf initiatief nemen en worden ondersteund door het archief, in plaats van benaderd worden vanuit externe kaders.

Deze oproep tot een meer open houding wordt ook door andere geïnterviewden benaderd. Nico benoemt het risico dat archieven ‘meedeinen op de mode van de dag,’ en pleit ervoor ‘om enige afstandelijkheid te bewaren en te kijken in hoeverre de diversiteit die de samenleving nu eenmaal kenmerkt, te definiëren valt, om daar dan ook je archieffunctie op aan te passen.’

Joris wijst er bovendien op dat diversiteit binnen het team van de archiefinstelling van invloed is op externe representatie. Hij stelt: ‘Als je mensen aanneemt vanuit verschillende achtergronden, dan gaan die je vanzelf wijzen op wat ontbreekt in je collectie.’

De interviews tonen aan dat diversiteit en inclusie niet vanzelfsprekend zijn, maar voortdurend aandacht vragen. Zoals eerder ook genoemd, zijn ze verweven met aspecten zoals selectie, macht, perspectief en bewustzijn van stiltes in je archief, zowel binnen de collectie als in de organisatie zelf. Niet iedere stem, elk geluid hoeft te worden vastgelegd, dit is ook onmogelijk blijkt uit de praktijk, maar archieven zouden wel vragen moeten durven stellen over wat en wie ontbreekt, en waarom.

De rol van de archivaris

Eerder is al gebleken, zowel in het literatuuronderzoek als in de interviews, dat de archiefinstelling een veranderende rol heeft met betrekking tot de samenleving. Hierbij komt ook de functie van de archivaris in een nieuw licht te staan. Bij dit

thema is dan ook met de geïnterviewden besproken hoe zij de rol van een archivaris in een samenlevingsarchief zien en welke vaardigheden en perspectieven dit vraagt van een archivaris. Daarnaast heb ik hen ook gevraagd om te reflecteren wat dit betekent voor hun eigen functie.

De geïnterviewden schetsen een profiel van de archivaris dat steeds verder afwijkt van het klassieke beeld van beheerder of poortwachter. Zo stelt Joep bijvoorbeeld: ‘De archivaris is voor mij vooral niet iemand die vanaf boven alles bepaalt, maar juist ertussen wil staan.’ Dit geeft aan dat de rol wordt geherpositioneerd naar een vorm van betrokken bemiddeling, waarbij de archivaris iemand is die midden in de samenleving staat.

Zo’n veranderende rol vraagt om nieuwe vaardigheden en bewustzijn. Andrea noemt de archivaris dan ook een ‘spin in het web, die aandacht heeft voor het nieuwe met behoud van het oude’, en vervolgt: ‘Een archivaris moet tegenwoordig bewust zijn van de maatschappelijke ontwikkelingen. Je moet weten wat er speelt in de samenleving.’ Deze rol wordt nogmaals bevestigd door Nico: hij stelt dat het veel vraagt van een archivaris ‘om ook met één been in de maatschappij te staan.’ Hiermee wordt aangegeven hoe veelzijdig een archivaris zou moeten zijn. Het gaat niet meer alleen om het beheren van archieven, maar ook om de maatschappelijke rol die een archivaris vervult.

Joris benadrukt het belang van soft skills en het kunnen onderhouden van een netwerk: ‘Een archivaris moet in die zin wel echt een verbinder zijn. Iemand die heel goed aan stakeholdermanagement kan doen.’ De archivaris wordt daarmee niet alleen inhoudelijk deskundige, maar ook een netwerkbouwer en facilitator. Joep spreekt in dat verband van een meer bescheiden, maar cruciale positie: ‘Als wij voor het geheugen, voor de instandhouding daarvan, een infrastructuur kunnen bieden, doen we dat graag.’

In de veranderende rol is de nieuwe archivaris dus een professional die zich beweegt tussen inhoud en samenleving. Of ze hun eigen rol, of functie, daarmee ook zien veranderen zegt Joris het volgende: ‘Je rol verandert in feite niet, maar wel je vaardigheden moeten veranderen.’ Hierbij wordt een belangrijk onderscheid gemaakt tussen de kernrol van een archivaris, die in principe hetzelfde blijft, en de eisen aan vaardigheden en kennis die zijn veranderd, met name door digitalisering en maatschappelijke verbreding.

De toekomst

De gesprekken met verschillende medewerkers maken duidelijk dat Tracé zich in een transitiefase bevindt. Na het 75-jarig jubileum en de naamsverandering van Sociaal Historisch Centrum voor Limburg in Tracé – Limburgs Samenlevingsarchief is er een duidelijke behoefte om ideeën en ontwikkelingen die misschien al een hele tijd spelen nu concreet te benoemen en tot uitwerking te brengen. Dat de

archiefinstelling zich nadrukkelijker wil positioneren als een samenlevingsarchief, brengt gelijktijdig kansen en uitdagingen met zich mee die deze ontwikkeling mede bepalen.

Een gedeeld aandachtspunt dat door geïnterviewden werd genoemd is de verwachte pensioneringsgolf vanaf 2029, waarbij een groot deel van het huidige team zal vertrekken. Hoewel dit enerzijds betekent dat er risico is op kennisverlies, wordt het anderzijds ook gezien als een kans om de organisatie opnieuw vorm te geven. Zoals Joris stelt: *‘Zodra die grote pensioneringsgolfer is, is het mijn ambitie om vooral een groep jonge mensen aan te werven. Om toch die voeling te houden met de samenleving.’*

Tegelijkertijd is er grote urgentie rond de digitale transitie. Nico en Irene wijzen op de achterstand in het archiveren van digitale bronnen zoals sociale media, websites en e-mail. De bestaande infrastructuur en expertise zijn hier nog onvoldoende op voorbereid, terwijl de noodzaak groeit. Als belangrijke stap in de komende jaren om verder invulling te geven aan Tracé – Limburgs Samenlevingsarchief noemt Nico dan ook *‘dat we nog beter met de digitale transitie mee kunnen.’*

Zichtbaarheid en publiekswerking komen in meerdere interviews naar voren als een belangrijke voorwaarde voor de publieke functie van het archief. Zoals Joris stelt: *‘Hoe meer mensen weten dat we bestaan, hoe sneller dat ze naar ons toe zouden stappen.’* Irene benoemt echter dat de instelling nog onvoldoende zichtbaar is: *‘Het eerste punt is zichtbaarheid. En dat zijn we nog niet voldoende.’* De recente naamsverandering wordt dan ook gezien als een poging om het archief herkenbaarder en toegankelijker te maken, *‘in de hoop dat dat meer mensen aanspreekt.’*

Er wordt ook een aantal structurele beperkingen benoemd waarmee de organisatie kampt: personeel, ruimte en tijd. De uitdagingen rondom deze factoren beperken de mogelijkheid om actief beleid te voeren, bijvoorbeeld op het gebied van participatie of acquisitie. Irene beschrijft de faciliterende rol die het archief zou kunnen hebben in relatie tot gemeenschappen: *‘Ik hoop dan de kennis te brengen die gemeenschappen nodig hebben om hun eigen archief te bewaren. Dat kan dan bij ons, maar, in het kader van depotruimte, ook bij zichzelf. Belangrijk is vooral dat je het niet zelf gaat opleggen, maar dat je verschillende gemeenschappen aan het werk zet. [...] Ze vooral zelf laten bepalen wat het erfgoed is.’* Met dit idee verschuift het archief van een centraal verzamelpunt naar een meer decentrale, participatieve en faciliterende instelling, die gemeenschappen ondersteunt bij hun eigen archiefvorming in plaats van alles zelf te willen vastleggen. Dit sluit aan bij hetgeen Joep eerder noemde over de passieve en tegelijkertijd faciliterende rol van het archief en het bieden van een infrastructuur voor gemeenschappen die zelf aan de slag gaan met hun erfgoed. Deze benadering kan niet alleen helpen bij het opvangen van capaciteitsproblemen, maar draagt ook bij aan de zichtbaarheid en maatschappelijke inbedding van het archief.

De toekomst van Tracé ligt nog niet vast, maar beweegt mee met technologische, demografische en maatschappelijke veranderingen. Kansen en uitdagingen, zoals die bij een pensioneringsgolf of in het kader van structurele beperkingen, zijn daarbij onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Uit deze gesprekken kan worden geconcludeerd dat het samenlevingsarchief geen vaststaand concept of model is, maar een benadering of oefening in bewustwording, zelfkritiek en maatschappelijke betrokkenheid. Het is een voortdurend proces van luisteren, afwegen en handelen met oog voor wat er is en ook voor wat er ontbreekt. Een plek van openheid en participatie, waar de mensen en gemeenschappen die een samenleving uitmaken, kunnen ontdekken wie ze zijn en waar ze vandaan komen.

Een breder perspectief

Gelden dezelfde vraagstukken ook voor andere archieven? Uit gesprekken met verschillende professionals van andere archiefinstellingen, die ik in mijn scriptie uitgebreider aan bod heb laten komen (zie voetnoot 1), blijkt een gedeelde visie: archieven zijn niet langer slechts bewaarplaatsen, maar maatschappelijk actieve instellingen. De functie van archivaris verandert mee – van passieve beheerder naar actieve bemiddelaar tussen verleden en samenleving. Deze ontwikkeling vraagt om nieuwe vaardigheden, zoals het kunnen aanvoelen van maatschappelijke verhoudingen en het opbouwen van relaties met diverse gemeenschappen.

De geïnterviewde archiefmedewerkers benadrukken dat archieven, in het bijzonder bewaarplaatsen van particuliere archieven, geen neutrale instellingen zijn. Ze maken keuzes over wat wordt bewaard en hoe dat wordt gepresenteerd. Wie blijft onderbelicht? Welke verhalen ontbreken? Zulke vragen leiden tot een herbezinning op het verwervingsbeleid, waarbij niet alleen traditionele bronnen maar ook alternatieve vormen van erfgoed – zoals mondelinge geschiedenis, objecten of digitale uitingen – meer aandacht krijgen.

Een terugkerend thema is de noodzaak om naar buiten te treden: om zichtbaar te zijn, contact te leggen met gemeenschappen, en ruimte te maken voor samenwerking. Archieven zoeken in toenemende mate contact met bijvoorbeeld buurtorganisaties, lokale verenigingen of culturele instellingen om samen verhalen te verzamelen die eerder buiten beeld bleven. Daarbij wordt erkend dat dit vraagt om vertrouwen, geduld en een open houding. Zeker bij groepen die historisch gezien zijn uitgesloten of wantrouwen koesteren richting overheidsinstellingen, kost het tijd om een duurzame relatie op te bouwen.

Ook inhoudelijk wordt gekeken naar mogelijkheden voor een andere aanpak. In plaats van enkel neutrale beschrijvingen worden sommige collecties bewust voorzien van verhalende elementen of bijdragen van de archiefvormers zelf. Deze persoonlijke benadering zorgt voor meer herkenning en betrokkenheid vanuit de samenleving en maakt het archief tot een plek van ontmoeting en dialoog.

Niet alleen landelijke, provinciale en grote stedelijke archieven zijn met deze ontwikkelingen bezig. Ook regionale archieven en kleinere instellingen tonen initiatief. Door actief op zoek te gaan naar archieven van minderheden, nieuwkomers, sociale bewegingen en andere ondervertegenwoordigde groepen, proberen zij hun collecties representatiever te maken. Dit gebeurt niet alleen via acquisitie, maar ook door middel van tentoonstellingen, publieksactiviteiten en samenwerking met lokale partners. Bij sommige instellingen is dit streven al decennialang onderdeel van het beleid. Daar wordt benadrukt dat maatschappelijke relevantie niet tegenover beheer en behoud hoeft te staan, maar juist bijdraagt aan draagvlak, middelen en erkenning. Investeren in publieksgerichte en inclusieve projecten kan zo ook leiden tot meer bestuurlijke steun.

Ook bij particuliere archiefinstellingen is een soortgelijke beweging zichtbaar. Hoewel zij vaak zijn ontstaan vanuit een thematische of ideologische achtergrond – zoals politieke stromingen, religieuze zuilen of sociale bewegingen – heroriënteren ook zij zich. Omdat traditionele bronnen opdrogen of niet meer voldoen, wordt de blik verbreed. Nieuwe thema's, doelgroepen en vormen van erfgoed worden verkend. Deze instellingen richten zich steeds vaker op emancipatoire verhalen en zoeken naar manieren om erfgoed toegankelijk te maken voor en mét betrokken gemeenschappen. Soms gebeurt dit via bijzondere collecties, zoals handwerken van vrouwen in conflictgebieden, of via samenwerkingen met migrantenorganisaties en jongereninitiatieven. Ook hier geldt: zonder actieve verwerving en netwerkvorming blijven belangrijke verhalen buiten beeld.

Tegelijkertijd kampen veel instellingen met dezelfde soort uitdagingen: beperkte middelen, gebrek aan gekwalificeerd personeel, en moeite met het duurzaam behouden van digitaal erfgoed. Toch overheerst de overtuiging dat archieven die zich willen blijven ontwikkelen, niet zonder deze maatschappelijke betrokkenheid kunnen.

Het idee van een samenlevingsarchief is geen modieuze, inwisselbare gelegenheid, maar een fundamentele herijking van de rol van het archiefwezen in een diverse en dynamische samenleving. Archieven nemen in toenemende mate verantwoordelijkheid voor de vraag wie er wel en niet zichtbaar is in het collectieve geheugen. Die verantwoordelijkheid vraagt om keuzes: in verwerving, selectie, ordening, beschrijving, presentatie en samenwerking. Wat daarbij duide-

lijk wordt, is dat echte inclusie niet kan worden bereikt met incidentele projecten of goede bedoelingen alleen. Structurele verandering is nodig. Dat vraagt om een actieve houding, om nieuwe samenwerkingsvormen, en om het delen van kennis en methoden binnen het werkveld. Alleen zo kan het archief van de toekomst een plek zijn waar alle stemmen gehoord worden – niet als uitzondering, maar als uitgangspunt.

Conclusie

Dat archieven niet neutraal zijn, maar een maatschappelijke en politieke rol spelen, heeft te maken met hun betrokkenheid bij de constructie van identiteit en maatschappelijk geheugen. Daarnaast zijn archieven mechanismen in verschuivende machtsrelaties, door keuzes te maken over wat wel en niet bewaard wordt. Hiermee worden bewust of onbewust keuzes gemaakt over representatie en uitsluiting. Dit hangt samen met stiltes in archieven, die vaak geen toevalligheden zijn, maar het gevolg van bewuste of onbewuste selectie, waardering, interpretatie en beschrijving. Het zijn deze stiltes die de noodzaak benadrukken om op actieve wijze te streven naar meer diversiteit en inclusie in de archiefvorming. Als we Cook's paradigma's volgen, dan zien we in deze thema's de verschuiving van het archief als bewaarplaats naar actief betrokken maatschappelijke instelling en van de archivaris als bewaker van archieven naar de archivaris als facilitator en bemiddelaar. Bewustwording en een kritische blik op traditionele werkwijzen binnen archieven is noodzakelijk om een representatieve collectie te realiseren, die de diversiteit en complexiteit van de samenleving weerspiegelt: een 'samenlevingsarchief'.

Door medewerkers van Tracé – Limburgs Samenlevingsarchief wordt dit begrip omschreven als een richtinggevende ambitie die nog volop in ontwikkeling is. Het verwijst naar een archief *ván*, *vóór* en *bij voorkeur ook mét* de samenleving. Omdat een samenleving zeer dynamisch is, impliceert het gebruik van het begrip de participatie van uiteenlopende gemeenschappen, al is de praktische invulling daarvan nog in ontwikkeling. Hoewel structurele beperkingen en de uitdagingen van digitalisering en representativiteit reëel zijn, tonen de publieksactiviteiten en de reflectie van de medewerkers een sterke ambitie om relevant te blijven, diverse stemmen te documenteren en het archief als een dynamische, faciliterende infrastructuur voor het collectieve geheugen in te zetten.

Ook in het bredere archiefveld is deze noodzakelijk geachte verschuiving gaande, niet alleen door ontwikkelingen in het hedendaagse archiefveld, maar ook

door ontwikkelingen binnen de samenleving en door kritische vragen van stakeholders, subsidieverleners en de maatschappij in het algemeen. De archiefinstellingen gaan daarom steeds meer op zoek naar manieren om representatiever, inclusiever en maatschappelijk relevanter te zijn. Dit doen ze door een meer actieve benadering in hun acquisitie en door samenwerking en participatie als structurele uitgangspunten te hanteren, met aandacht voor wat kenmerkend is voor de betreffende stad of regio en de representatie daarvan in de collectie. Hierbij is er steeds meer aandacht voor diverse vormen van erfgoed en ondervertegenwoordigde stemmen.

Uitdagingen en kansen

De vraag die hieruit voortkomt is hoe archiefinstellingen, ondanks deze uitdagingen, toch stappen kunnen zetten richting meer maatschappelijke verbondenheid en representativiteit. Deze vraag hangt samen met de vraag naar de kansen en uitdagingen van een archief dat op regionaal niveau uitdrukking wil geven aan het begrip 'samenlevingsarchief'. Om deze vraag te beantwoorden, nam ik de casus van Tracé – Limburgs Samenlevingsarchief onder de loep. In de interviews met medewerkers van Tracé werd een aantal factoren genoemd die een uitdaging vormen of juist kansen kunnen bieden. Deze factoren heb ik uitgelicht om aan te geven hoe Tracé invulling kan geven aan het begrip 'samenlevingsarchief'. Omdat Tracé archieven van niet-overheidsorganisaties, verenigingen, bedrijven, stichtingen en individuen (kortom particuliere archieven) bewaart, heeft ze als archiefinstelling een andere rol in de samenleving dan overheidsarchieven. Waar die op grond van de Archiefwet automatisch archieven ontvangen in het kader van hun wettelijke taak, zijn particuliere archieven afhankelijk van de vrijwillige overdracht door particuliere archiefvormers en van afspraken met de eigenaar of schenker. Hoewel veel overheidsarchieven ook particuliere archieven verzamelen en bewaren, is het opvallend dat Limburg de enige provincie in Nederland is met een eigen bewaarplaats voor particuliere archieven. Tracé vervult hiermee dus een unieke rol, die niet alleen kansen met zich meebrengt, maar ook een aantal specifieke uitdagingen. Want hoewel Tracé in Limburg een belangrijke rol vervult, blijft het werken met particuliere archieven in de praktijk complex en kwetsbaar. Een van de grootste uitdagingen van Tracé is een structureel tekort aan tijd, mensen en depotruimte om binnenkomend materiaal te bewerken en te ontsluiten. Hierdoor is er weinig ruimte voor actieve acquisitie van ondervertegenwoordigde groepen of ruimte om nieuwe vormen van het bewaren van verhalen, zoals oral history, uit te proberen, ondanks het besef van het belang daarvan. Hoe mooi zou het zijn als er structureel extra middelen gevonden kunnen worden om één of meer medewer-

kers aan te trekken die actief op zoek gaan naar nieuwe archieven en manieren om de verzamelde gegevens op te slaan. In het verleden zijn veel archieven binnengekomen door passieve acquisitie en via bestaande netwerken. Het besef is gegroeid dat hiermee ook lacunes zijn ontstaan in de collectie. Daarnaast vormt digitalisering een technische en organisatorische hindernis: het archiveren van digital born archieven zoals sociale media of e-mail staat nog in de kinderschoenen, terwijl juist deze bronnen essentieel zijn voor het bewaren van een goed beeld van de hedendaagse samenleving. Daarnaast dreigt er een groot kennisverlies door een aanstaande pensioneringsgolf, en is het de vraag of de overdracht naar een nieuwe generatie voldoende kan worden gewaarborgd.

Tegelijkertijd liggen er, juist ook in de uitdagingen, kansen om meer invulling te kunnen geven aan het 'Limburgs samenlevingsarchief'. Zo biedt de aankomende pensioneringsgolf ruimte voor vernieuwing en diversificatie van het personeel. Ook wordt er binnen Tracé voortdurend nagedacht over strategische samenwerkingen, thematische tentoonstellingen en nieuwe vormen van financiering, die kunnen bijdragen aan zichtbaarheid en verdere ontwikkeling van de organisatie. Tot slot kan er met een bredere blik worden gekeken naar de huidige collectie, om zo verborgen verhalen, stiltes en leemtes in kaart te brengen.